

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
BİNGÖL ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Bingol University
The Journal of Bingol Studies

Cilt/Volume: 4 Sayı/Issue: 1

GÜZ 2017

Onursal Editör / Honorary Editor

Prof.Dr. İbrahim ÇAPAK

Editör / Editor

Dr. Öğr. Üyesi Ömer TOKUŞ

Dr. Öğr. Üyesi Nevzat KELEŞ

Dr. Öğr. Üyesi İsmail NARİN

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Responsible Editor

Müslüm AYYILDIZ

Tanıtım ve Halkla İlişkiler Müdürü / Advertising and Public Relations Manager

M. Emin YETİŞİR

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Abdullah BAYRAM (Nişantaşı Ünv.), Prof. Dr. Hüseyin Hüsnü GÜNDÜZ (İstanbul Yeni Yüzyıl Ünv.),

Prof. Dr. İbrahim ÇAPAK (İstanbul Ünv./ Bingöl Ünv.), Prof. Dr. Mehmet BARCA (Ankara Sosyal Bilimler Ünv.),

Prof. Dr. Mehmet Mahfuz SÖYLEMEZ (İstanbul Ünv.), Prof. Dr. Kazım YOLDAŞ (Uludağ Ünv.),

Doç. Dr. Abdullah AYDIN (Kastamonu Ünv.), Doç. Dr. Abdulmuttalip ARPA (İstanbul Sabahattin Zaim Ünv.),

Doç. Dr. Abdullah DUMAN (Van Yüzüncü Yıl Ünv.), Dr. Öğr. Üyesi Abdulkhakim BEKİ (İstanbul Ünv.),

Dr. Öğr. Üyesi Bilal BAĞIŞ (Bingöl Ünv.), Dr. Öğr. Üyesi İsmail NARİN (Bingöl Ünv.),

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa GÜNERİÇÖK (Muş Alparslan Ünv.), Dr. Öğr. Üyesi Ömer TOKUŞ (Bingöl Ünv.),

Dr. Adil BOR (DİB Haseki Eğitim Merkezi).

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. Abdullah ÇELİK (Harran Ünv.), Prof. Dr. Abdullah DİKEN (Konya Necmettin Erbakan Ünv.),

Prof. Dr. Ahmet GÜRBÜZ (Bingöl Ünv.), Prof. Dr. Cemalettin ERDEMÇİ (Siirt Ünv.), Prof. Dr. Eşref TAŞ (Siirt Ünv.),

Prof. Dr. Gıyasettin ARSLAN (Fırat Ünv.), Prof. Dr. H. İbrahim BULUT (İstanbul Ünv.), Prof. Dr. Hikmet TAN (Bingöl Ünv.),

Prof. Dr. Hüseyin HANSU (İstanbul Ünv.), Prof. Dr. İbrahim ÇAPAK (İstanbul Ünv./ Bingöl Ünv.),

Prof. Dr. Mehmet BARCA (Ankara Sosyal Bilimler Ünv.), Prof. Dr. Mehmet Mahfuz SÖYLEMEZ (İstanbul Ünv.),

Prof. Dr. Muhsin HALİS (Sakarya Ünv.), Prof. Dr. Nazım HASIRCI (Dicle Ünv.), Prof. Dr. Orhan BAŞARAN (Bingöl Ünv.),

Prof. Dr. Ramazan SOLMAZ (Bingöl Ünv.), Prof. Dr. Sahip BEROJE (Van Yüzüncü Yıl Ünv.),

Prof. Dr. Yılmaz BİNGÖL (Yıldırım Beyazıt Ünv.), Prof. Dr. Kazım YOLDAŞ (Uludağ Ünv.),

Doç. Dr. Abdullah AYDIN (Kastamonu Ünv.), Doç. Dr. Abdulkhakim KOÇİN (TBMM),

Doç. Dr. Abdullah TAŞKESEN (Sakarya Ünv./ Bingöl Ünv.), Doç. Dr. Abdulsasır SÜT (Bingöl Ünv.),

Doç. Dr. Enver ARPA (Ankara Sosyal Bilimler Ünv.), Doç. Dr. Metin YİĞİT (Dicle Ünv.),

Doç. Dr. Mustafa KIRKIZ (Bingöl Ünv.), Doç. Dr. Nusrettin BOLELLİ (Bingöl Ünv.),

Doç. Dr. Vehbi TÜREL (Bingöl Ünv.), Doç. Dr. Abdülaziz KARDAŞ, Dr. Öğr. Üyesi Ahmet KAYINTU (Bingöl Ünv.),

Dr. Öğr. Üyesi Bilal BAĞIŞ (Bingöl Ünv.), Dr. Öğr. Üyesi İsmail NARİN (Bingöl Ünv.),

Dr. Öğr. Üyesi Muhittin ÖZDEMİR (Bingöl Ünv.), Dr. Öğr. Üyesi Ömer TOKUŞ (Bingöl Ünv.),

Dr. Öğr. Üyesi Sezay KÜÇÜK (Sakarya Ünv.), Dr. Öğr. Üyesi Nevzat KELEŞ (Bingöl Ünv.),

Abdullah DEMİR (Bingöl Ünv.).

Bingöl Araştırmaları Dergisi, yılda iki sayı olarak yayımlanan ulusal hakemli bir dergidir. Yazıların bilimsel ve hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir.

Bu dergi, Bingöl Üniversitesi Bingöl Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezinin ilmi katkısı ve Bingöl Belediye Başkanlığının desteğiyle yayımlanmaktadır.

ISSN: 1309-369X

Dizgi ve İçdüzen: Ankara Dizgi Evi

Baskı: VADİ Grafik Yenimahalle/ANKARA Sertifika No: 33748

Basım: Güz 2017

e-posta: bingolarastirmalari@gmail.com

SAYI HAKEMLERİ / REFEREE BOARD OF THIS ISSUE

Doç. Dr. Cavid QASIMOV	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Doç. Dr. Abdullah DUMAN	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Doç. Dr. Abdülaziz KARDAŞ	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Habibe TEMİZSU	Bingöl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Kadir TUĞ	Bingöl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mahmut GİDER	Bingöl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Nebi BUTASIM	Bingöl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KAYA	Bingöl Üniversitesi
Dr. Ömer Faruk ELATUNTAŞ	Bingöl Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

TAKDİM /Yücel BARAKAZI.....	5
EDİTÖRDEN /Ömer TOKUŞ	7
Hidayet SAMUK SERVİ BÖLGESİ VE KÖYLERİ	9
Hidayet SAMUK SERVİ BÖLGESİ ZAZACASINA AİT KALIPLAŞMIŞ SÖZLERLE İLGİLİ BİR DERLEME ÇALIŞMASI	41
Ferhat APUHAN SİYASAL BAĞLAMDA BİNGÖL COĞRAFYASININ YAŞADIĞI BAZI ÖNEMLİ HADİSELER VE SEÇİM SÜREÇLERİ	57
Vural ÖNTÜRK XIX. YÜZYIL SEYYAHLARINDAN HENRY FİNNİS BLOSSE LYNCH'İN "ARMENİA: TRAVELS AND STUDİES" ADLI ESERİNİN BİNGÖL BAHSİNİN TERCÜMESİ	81
Alexander AKOPYAN/Çeviren: Nevzat KELEŞ DVİN EMİRİ İSKENDER B. ŞAVUR'UN DARP ETTİĞİ ŞEDDÂDÎ SİKKELERİNE DAİR	103

TAKDİM

Muhterem Okurlar,

Bingöl Üniversitesi Bingöl Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi bünyesinde çıkarılmakta olan ve Bingöl Belediye Başkanlığı olarak bizlerin de desteklediği *Bingöl Araştırmaları Dergisi*'nin yayımlanacak olan bu yeni sayısını sizlerin ilgisine sunuyorum. Yunus Emre'nin "*İlim ilim bilmektir, ilim kendin bilmektir; sen kendini bilmezsen ya nice okumaktır?*" dizelerinde ifade ettiği gibi insan yaşamının en önemli konu ve uğraşlarından biri bilgidir. Kişinin önce özünü, akabinde varlık amacını anlamasının temelinde "bilme" edimi vardır. İşte bilmenin kaynaklarından biri de yani bize bilmeyi ve öğrenmeyi olanaklı kılan şeylerin başında yazılı materyaller gelir. *Bingöl Araştırmaları Dergisi* de Bingöl'ümüz ve çevresi için böyle bir özelliğe sahiptir. Zira şehrimizin siyasî, sosyal, kültürel, ekonomik, coğrafi vb. pek çok yönünü bizler için bilinebilir kılmak gibi bir hususiyete haizdir. Böylesine ilmî bir süreli yayınının paydaşı olmak da bizim için onur vericidir.

Dergi'nin bu sayısında şehrimizin politik, folklor, dil, jeoloji gibi konularıyla alakalı değerli çalışmalar yer almaktadır. Dergimize eserlerini göndererek katkıda bulunmuş ve bu eserlerin değerlendirme sürecinde yer almış tüm akademisyenlere teşekkür ediyorum. Ayrıca derginin Onursal Editörü Sayın Prof. Dr. İbrahim ÇAPAK Bey'e ve dergi editörü kardeşlerime şükranlarımı sunuyorum.

Yücel BARAKAZI
Bingöl Belediye Başkanı

EDİTÖRDEN

Değerli Okurlar,

Bingöl Üniversitesi, Bingöl Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi bünyesinde yayın hayatını devam ettirmekte olan Bingöl Araştırmaları Dergisi'nin yeni bir sayısını yayınlamanın mutluluğunu yaşamaktayız. Özelde Bingöl genelde ise sosyal ve beşeri bilimlerin bütün alanlarından gelecek çalışmalarını değerlendirmeyi planladığımız dergimiz, Rektörümüz Sayın Prof. Dr. İbrahim ÇAPAK Bey ve Bingöl Belediye Başkanı Yücel BARAKAZI'nin destek ve himayelerinde kaliteden ödün vermeden yayın hayatını sürdürmektedir.

Beş çalışmanın yer aldığı bu sayımıza Hidayet Samuk, "Servi Bölgesi ve Köyleri" ve "Servi Bölgesi Zazacasına Ait Kalıplaşmış Sözlerle İlgili Bir Derleme Çalışması" başlıklı iki çalışması ile Ferhat Apuhan, "Siyasal Bağlamda Bingöl Coğrafyasının Yaşadığı Bazı Önemli Hadiseler ve Seçim Süreçleri", Vural Öntürk, "XIX. Yüzyıl Seyyahlarından Henry Finnis Blossse Lynch'in "Armenia: Travels and Studies" Adlı Eserinin Bingöl Bahsinin Tercümesi" ve Dr. Öğr. Üyesi Nevzat Keleş, "Dvin Emîri İskender b. Şavur'un Darp Ettiği Şeddâdî Sikkelere Dair" çalışmaları ile katkıda bulunmuşlardır.

Rektörümüz Sayın Prof. Dr. İbrahim ÇAPAK Bey'e maddî ve manevî desteklerini esirgemeyen Belediye Başkanı Yücel BARAKAZI'ye, eserleri ile katkıda bulunan yazarlara ve derginin yayın aşamasında emeği geçen herkese şükranlarımı sunuyorum.

Dr. Öğr. Üyesi Ömer TOKUŞ

SERVİ BÖLGESİ ZAZACASINA AİT KALIPLAŞMIŞ SÖZLERLE İLGİLİ BİR DERLEME ÇALIŞMASI*

Hidayet SAMUK**

Özet

Kültür, toplumu şekillendiren en önemli maddi ve manevi güçtür. Toplum içinde uzun bir zaman diliminde şekillenen, kültürel kodları içeren ifadelerin başında kalıplaşmış/özlü sözler gelmektedir. Atasözleri ve deyimler, kültürün dile dair; alkış ve kargışlar ise inanışa dair en önemli söz varlıklarıdır. Bu çalışmada, Servi bölgesinde yaşayan Zazaların atasözleri, deyimleri, dua ve bedduaları konu alınarak bölge insanının hayat tecrübeleri, inançları, korkuları, ifade kabiliyetleri tanıtılmaya çalışılmıştır. Nesilden nesile aktarılarak günümüze ulaşan bu sözler, bölge halkının geçmişine ışık tutacak ve sonraki nesillere yol gösterecektir. Çalışma, aynı zamanda yeterli yazılı kaynağa sahip olmayan Zaza kültürü ve edebiyatına dair çalışmaların yanı sıra bölgenin sosyal ilişkileri, diğer toplumlarla olan kültürel bağları hakkında ipuçları elde edilmesine katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Servi Bölgesi, Zaza halkı, kültür, Kalıplaşmış Sözler.

A COMPILATION STUDY RELATED TO THE STEREOTYPED WORDS OF THE SERVI REGION'S ZAZAKİ

Abstract

Culture is the most important material and spiritual power that shapes society. Stereotyped / concise statements are at the beginning of the expressions that contain cultural codes formed in a long period of time within the society. While proverbs and idioms are about language; applause and curse, on the other hand, are the most important words on belief. In this study, the life experiences, beliefs, fears and expressions of the people of the region of Servi have been tried to be introduced by referring to the proverbs, idioms, prayer, and curses of Zazas living in the neighborhood. These words, which have been transferred from generation to generation, will shed light on the past of the people of the region and guide the next generations. The study will also contribute to studies of Zaza culture and literature, which do not have sufficient written resources. Besides, the social relations of the region will provide clues about the cultural ties with other societies.

Keywords: Servi Region, Zaza people, Culture, Stereotypes.

* Bu makale, "Servi Bölgesi Folkloru" adlı yüksek lisans tezinden derlenmiş, çalışmaya bazı yeni bilgiler eklenmiştir.

** Bingöl Gazi Ortaokulu Türkçe Öğretmeni, h_samuk@hotmail.com

GİRİŞ

Çalışmamızda Servi bölgesi folklorunda büyük bir öneme sahip olan atasözleri, deyimler, alkış (dua) ve kargışlar (beddua) gibi kalıplaşmış sözleri konu edindik. Atasözleri, deyimler, dua ve beddualar bir milletin geçmişinden, geleneklerinden, inanışlarından doğan ve bir ifade kalıbı içinde korunarak günümüze ulaşan söz varlıklarıdır. Bu sözler, toplumun yaşadığı olaylar ve durumlar karşısında verdiği tepkileri barındırdığından toplumun hassasiyetini/karakterini de yansıtır. Bir toplumu tanımak için söz varlığı içindeki bu kalıplaşmış sözlere bakmak gerekir. Zira bu ifadelerde toplumun tüm yaşam serüveni görülebilmektedir.

Bu bağlamda Servi bölgesine ait atasözleri, deyimler, alkış ve kargışlar bize bölge insanının bazı yönleri hakkında bilgi vermektedir. Bu bölgede Zazaca konuşulmaktadır. Zaza dilinde yazılı kaynakların yetersizliğine rağmen nesilden nesile aktarılarak gelen bu sözlerde kültürel bir zenginliğin olduğu görülmektedir. Derlediğimiz atasözleriyle bu bölgede yaşayan Zazaların hayata dair düşünceleri, hayatı yorumlayış biçimleri ortaya çıkmaktadır. Derlediğimiz deyimlerle Zazacanın ifade gücünü, günlük konuşmaya sunduğu pratikliği tespit etmek mümkündür. Alkış ve kargışlarla bölge insanının inançları, korkuları, dünya ve ahiret hayatına dair olumlu ve olumsuz durumları öğrenilebilmektedir. Bu sözlerde genellikle İslam dininin inanç unsurları hâkimdir. Bölge insanı kendileri ve başkaları hakkında istedikleri güzellikleri dua ile Allah'tan talep ederken; haksızlığa uğradıklarında veya sevmedikleri kişiler hakkında olumsuz düşünceler barındırdıklarında bir cezalandırma arzusuyla beddualara başvururlar, söz konusu kişileri Allah'a havale ederler, bazen de onlara doğadaki kötü, zararlı varlıkların musallat olmasını dilerler.

Servi bölgesi folklorunun önemli bir parçası olan kalıplaşmış sözlerden hareketle bölge insanını tanıırken aynı zamanda bu insanların ilişkide bulunduğu, etkilendiği farklı bölgeleri, kültürleri de tanımak mümkündür. Atasözleri ve deyimlerin bir kısmı farklı bölgelerde ve dillerde kullanılan Türkçe, Kürtçe ifadelerle benzerlikler göstermektedir. Bu durum bölge insanının farklı bölgelerle kültür alışverişinde bulunduğunu kanıtlamaktadır. Öte yandan bölgeye has atasözleri ve deyimlerin çokluğu da bölgenin kendi içinde dünya hayatına dair tecrübelerini ve pratiklerini sunmaktadır. Alkış ve kargışlarda İslam dininin etkisi hâkim olduğundan diğer kültürlerle pek farklılık göstermemektedir. Ancak kargışlarda muhatabı bazı kötü varlıklara veya durumlara havale etmenin bölge insanının bunlardan çektiği ıstırapı gös-

termesi bakımından önemli ipuçları sunmaktadır. Örneğin “Doğız bidu tu ri.” bedduasında ölümcül bir hastalık veya bir kanser çeşidi olan “doğız”ın muhataba musallat olması istenir. Bu bedduada geçen hastalığın bölge insanına bir zamanlar büyük ıstıraplar yaşattığını göstermektedir.

Servi bölgesinde kalıplaşmış sözleri anlatırken Türk halk edebiyatı kaynaklarından istifade ederek kavramları açıklamaya çalıştık ve bunları Anadolu’da geniş bir coğrafyaya yayılmış olan Türk halk kültürüyle de ilişkilendirdik. Kavramların literatürdeki karşılıklarını açıkladıktan sonra Servi bölgesinde geçen örnekleri, Türkçe karşılıklarıyla birlikte bölge halkının dili olan Zazaca yazdık.

1. Atasözleri

Atasözleri anonim halk edebiyatı ve folklorun önemli unsurlarından biridir. Bu sözlerin söyleyeni ve ne zaman söylendiği bilinmemektedir. Türkçenin bilinen en eski kaynaklarından itibaren sav, mesel (darb-ı mesel), tabir, makal, tapma, hikmet, kelâm-ı kibar, oranlama, samah, ulular sözü, atalar sözü, atasözü gibi adlar altında nesilden nesile aktarılarak günümüze kadar gelmiştir¹.

Çalışmamıza konu olan Bingöl ili Genç ilçesi Servi bölgesinde halkın geneli Türkçe bilmekle beraber daha çok Zazaca konuşmaktadır. Zazacada atasözüne kelime karşılığı olarak “vateyê verinon” veya “vateyê verinan” denmektedir. İnsanlar günlük yaşamda Zazaca bir atasözü kullanırken “Eskilerin bir sözü vardır” anlamına gelen “Yo vateyê verinon est o.” şeklinde söze başlayarak aktarırlar.

Atasözleri sözcüğü, Türk Dil Kurumuna ait Türkçe sözlükte; “*Uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş, öğüt verici nitelikte söz, darbimesel.*”² şeklinde tanımlanmaktadır. Ömer Asım Aksoy ise atasözlerini “Atalarımızın, uzun denemelere dayanan yargılarını genel kural, bilgece düşünce ya da öğüt olarak düsturlaştıran ve kalıplaşmış biçimleri bulunan kamuca benimsenmiş özsözler.” şeklinde tanımlar³.

Buna göre atasözleri için ait olduğu toplumun geçmişini, inanışını, düşüncesini yansıtan, toplumun ortak tutumunu belirten öğüt verici özlü sözler olarak anlamını genişletebiliriz.

1 İskender Pala, *Atasözleri Sözlüğü*, LM Yayınları, İstanbul, 2002, s. 2.

2 Şükrü Hâluk Akalın vd., *Türkçe Sözlük*, TDK Yay., Ankara 2011, s.180.

3 Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 1 Atasözleri Sözlüğü*, İnkılap Yayınları, İstanbul 1988, s. 37.

Atasözlerinin biçim ve işlev bakımından birtakım özelliklere sahiptir. Bu özellikler şöyledir:

A) Biçim Bakımından

1. Atasözleri kalıplaşmıştır. Yapısındaki sözcükler değiştirilemeyeceği gibi sözcüklerin yeri de değiştirilemez.
2. Atasözleri kısa ve özlüdür; az kelimeyle çok şey anlatır.
3. Atasözlerin geneli bir iki cümle şeklindedir. Daha uzun olanları çok azdır.

B) İşlev Bakımından

1. Toplumsal olayların nasıl olageldiğini uzun bir gözlem ve deneme sonucu olarak tarafsız bir şekilde bildirir
2. Tabiat olaylarının nasıl olageldiklerini anlatır.
3. Sosyal olayların nasıl geliştiğini bildirir ve bundan ders almamızı sağlar.
4. Denemelere veya mantığa dayanarak ahlak dersi ve öğüt verir.
5. Birtakım gerçekler felsefeler, bilgece düşünceler bildirerek yol gösterir.
6. Töre ve gelenekleri bildirir.
7. Toplumdaki birtakım inançları bildirirler⁴.

Milletin çeşitli durumlar ya da olaylar karşısında çözümler bularak buldukları çözümleri daha sonradan da kullanabilme ihtiyacı atasözlerini doğurmuştur. Yapısı itibarıyla kısa ve özlü bir anlatımı olan atasözlerinin hem akılda kalıcılığı hem de sonraki nesillere aktarımı kolay olmuştur. Başlangıçta birilerinin söylediği bu anlamlı ve özlü sözler zamanla beğenilerek geniş alanlara yayılmış, üzerine yenileri de eklenince bu sözlerin etki alanları genişlemiş, gelişmiş, değişmiş ve ilk söyleyicileri unutulmuştur. Halk edebiyatı türlerinden biri olan atasözleri, çoğunlukla müstakil kullanılmakla birlikte diğer halk edebiyatı türlerinin içinde de kullanılmaktadır. Masalların, halk hikâyelerinin, fıkraların ve halk şiirinin de içinde kullanılan atasözleri milletin geleneklerini-göreneklerini, inançlarını, kurallarını ve daha birçok özelliğini yansıtmaktadır⁵.

4 Aksoy, s. 17-19.

5 Ömer Faruk Elaltuntaş, *Türk Kültüründe Siyaset-Halk Edebiyatı İlişkisi*, Sonçağ Yayınları, Ankara 2018, s. 412.

Atasözlerinin bir toplum açısından önemini yukarıda belirttik. Çalışmamızın bu kısmında Servi bölgesinden derlediğimiz atasözlerini verdik.

1. **Aqılê yi sıvık, barê yi giron o⁶:** Akıllı hafif, yükü ağırdır.
2. **Aqıl, pê peron niêryeno:** Akıl, para ile satın alınmaz.
3. **Aşık çım gına geşt, sılom xu vira keno:** Çingene yiyecek şeyler görünce selamı unuttur.
4. **Awk heta lêl nibo zeng (zelal) nibena:** Su bulanık olmadan berrak olmaz.
5. **Bıza gerin çimê inı ra awk wena:** Uyuz keçi pınarın gözünden su içer. Bazı insanlar vardır ki kendi kusurlarına bakmadan hak etmedikleri bir mevki ve makamın nimetlerinden faydalanırlar.
6. **Boçê heri nê derg bena nê zi kılm bena:** Eşeğin kuyruğu ne uzar ne de kısalır. Kişinin bir işte inat etmesi bir şeyleri değiştirmez anlamında kullanılır.
7. **Boçê kutiki hewt serri qalib dı mend akerd heyna çot a:** Köpeğin kuyruğu yedi yıl kalıpta kaldıktan sonra açılrsa gene eğri olur.
8. **Cehşıkê mı çend ki zafi bi, bar giron heyna ho mı sero:** Eşeğim/sıpam ne kadar çok olsa da yükün çoğu yine benim üstümdedir. Çoluk çocuğum ne kadar çok olsa da evin yükü gene benim omuzlarımdadır.
9. **Dest est o desti ser ra:** El elden üstündür.
10. **Diyeso tu ra vona, vevê tı beşnawo:** Duvar sana söylüyorum, gelinim sen duy.
11. **Feqir şî dızdeyi, aşmê şew vejıyayo:** Fakir hırsızlığa gitmiş, gece ay çıkmış. Fakirin ayıpları çabuk çıkar ortaya.
12. **Ga mereno çerme/çere moneno, inson mereno nomeyê yi mone-no:** Öküz ölür mera kalır, insan ölür ismi kalır.
13. **Gureyê (kar) helêk qesaba dı serrık:** Anlık bir iş, insana bir yıl gibi gelir.
14. **Heme kesi xuya heri xu zon:** Herkes kendi eşeğinin huyunu bilir.
15. **Her şî zozun esterı biyeno, umeya goşê yi te ra kowti:** Eşek yaylaya çıkmış boynuzu çıksın diye, gelmiş kulakları da düşmüş (kulaklarından da olmuş).

6 Zazaca kalıplaşmış ifadelerde Servi bölgesi ağzı esas alınmıştır.

16. **Her weniştışı yo eyb se, war omeyiş eybê diyin o:** Eşeğe binmek bir ayıpsa ikinci ayıp da yaya gelmektir.
17. **Hera cini u cumêrdi yo ca ra wa:** Karı ve kocanın toprağı aynı yerdendir.
18. **Herg vaş kokê xu ser beno zergun:** Her ot kendi kökü üzerinde yeşerir.
19. **Herqılı runiştö kerra ri bermeno:** Toprak parçası oturmuş, taşa ağlamış. Kendi zayıf durumunun farkında olmayıp da başkasına acıyanlar için söylenir.
20. **İnson heta dêndar nibo maldar nibeno:** İnsan borçlanmayana kadar mal sahibi olmaz.
21. **Kar ri wext, paşay ri text:** Zamanında yapılan iş, padişah tahtıdır. İşini zamanında yapanlar padişah tahtındaymış gibi rahatlar.
22. **Kergê mı qutwerê min a, hakkera şari ya:** Tavuğum yemi bende yiyor, ele yumurtluyor.
23. **Kes vajo kes biyaro, kes nivajo ar o:** Kim söylerse o arsızdır, kim söylemese o edeplidir.
24. **Keynêka ha key babi dı biyar (biwaştı) niya:** O kız ki babasının evinde kalıyor, sevgilisiz değildir.
25. **Ko çend berz beno wa berzi bo, rayer seri yi ra şino:** Dağ ne kadar yüksek olursa olsun, yol üstünden gider.
26. **Kom ma reseno, Tırki museno:** Kim bize yetişse Türkçe konuşuyor. Yanımıza gelenin tavrı değişiyor, ukala oluyor.
27. **Kutık goştê kutiki niweno:** Köpek, köpeğin etini yemez.
28. **Kutık siya u sipı yew o:** Köpeğin siyahı da beyazı da birdir.
29. **Kutık ko ho aste kuçeno, hayê yi ha buçê yı ya:** Kemik çiğnemekte olan köpeğin dikkati kuyruğundadır.
30. **Kuryek werê mılçikon o:** Darı, kuşların yemidir. Darı eken kuşlara katlanır.
31. **Laser şino, qef moneno:** Sel geçer, çalılık kalır.
32. **Lihirê mari bijehr nêbeno:** Yılanın yavrusu zehirsiz olmaz.
33. **Loqmê şari nêqedyeno, pizê ki nidiryeno:** Elin lokması bitmez, kişinin karnı yırtılmaz.

- 34. Luya geyrayi, şari vindertî ra hewlêr a:** Gezen tilki, oturan insanlardan daha iyidir.
- 35. Merre ko nieşkeno şiro diyes gezi besneno boçê xu ya:** Fare duvara tırmanamayınca süpürge kuyruğuna bağlar. Bir işi başaramayan işini dada da zorlaştırır.
- 36. Punkiyê şew, kokê mewo, kêynayê binê dewo pey hitbar nibeno:** Geceleyin havanın açık ve temiz olmasına, asma ağacının köküne ve köy içinde çok gezen kıza güvenilmez.
- 37. Sarê weşi ri nuşte nibeno:** Sağlam (ağrımayan) baş için muska yapılmaz.
- 38. Say onena say ra bena sur:** Elma elmaya bakarak kızarır.
- 39. Şew yena, tew yena:** Akşam olunca ah vahlar başlar. Bitirilemeyen işlerden dolayı keşkeler başlar.
- 40. Tayra qij hewnon pilo vinena:** Küçük kuş büyük rüyalar görür.
- 41. Ters bırayê mêrg o:** Korku, ölümün kardeşidir
- 42. Tı çiqasi gı tadê se ehend bûy dono:** Sen pisliği ne kadar çok karıştırırsan o kadar çok koku verir.
- 43. Vatê dızd u warê keyi yo se, ga locın ra şino qeyme:** Hırsızla ev sahibinin sözü bir olursa, öküz bacadan çıkar.
- 44. Verg u merg hayi piya:** Kurtla ölüm birlikteler.
- 45. Weli ra kono teli, teli ra kono weli:** Veliden diken düşer, dikenden veli düşer. İyi insanda kötü, kötü insandan da iyi insan dünyaya gelir.
- 46. Xebera tamum ki heri ra vuno:** İnsan bir sözün tam hâlini ancak eşeğe söyler.
- 47. Xoz, pê selawaton imon nino:** Domuz, salavatla imana gelmez.
- 48. Zor nona qinê aqlı:** Zor aklın g.. koyar. Zorluk karşısında akıl devre dışı kalır.

2. Deyimler

Deyimler atasözleri ile benzerlik gösterirler. Bu yüzden atasözleriyle karıştırılmaktadır. Deyim kavramı ile ilgili Türkçe kaynaklarda pek çok tanım yapılmıştır. Bu tanımlardan bazıları şunlardır:

“Genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, kendine özgü bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeği, tabir.”⁷

“Deyimler için “Bir kavramı, bir durumu, ya çekici bir anlatımla ya da özel bir yapı içinde belirten ve çoğunun gerçek anlamlarından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük toplumluluğu ya da tümce.”⁸

“Deyimler, düşünce, kavram, nesne ve kişilerin durumlarını, özelliklerini yansıtmak için kullanılan ve gerçek anlamın dışına çıkmış özel anlam/anlatım boyutuyla kalıplaşmış söz öbekleridir.”⁹

Deyimleri daha iyi anlamak, atasözlerinden ve benzer söz gruplarından ayırmak için deyimlerin biçim ve kavram özelliklerine değinmek gerekir.

A) Biçim Özellikleri

1. Deyimler de atasözleri gibi kalıplaşmış sözlerdir. Bir deyim söz-cükleri değiştirilemez ve söz dizinine müdahale edilemez.
2. Deyimler de atasözleri gibi kısa ve özlü anlatım özelliği taşır.
3. Deyimler en az iki sözcükle kurulur. Biçim bakımından söz öbeği ve tümce durumunda olmak üzere iki bölüğe ayrılır.

B) Kavram Özellikleri

1. Deyim bir kavramı belirtmek için kullanılan özel bir anlatım kalıbıdır; genel kural niteliği taşımaz. Bu, deyim atasözünden ayıran en önemli özelliktir.
2. Deyimlerin amacı, bir kavramı özel kalıp içinde sunmak veya çekici hoş bir anlatımla ifade etmektir. Atasözlerinin amacı ise yol göstermek, ders ve öğüt vermek, ibret almamız için gerçekleri belirtmektir. Görülüyor ki deyimle atasözünün amaçları da birbirinden farklıdır.
3. Deyimle atasözü arasında sınırda bulunan sözlere dikkat etmek gerekir. Bunlar atasözü arasına da alınsa deyim arasına da alınsa yanlış sayılmayacak sözlerdir. Bu sözler iki anlam taşıdığı için iki türlü de yorumlanabilir. Bazen de fiil çekimine bağlı olarak atasözü iken deyim, deyim iken atasözüne dönüşebilir.

7 Akalın, Şükrü Hâluk vd. s.651.

8 Aksoy, s. 52.

9 Necmi Akyalçın, *Türkçemizin Anlamsal Zenginlikleri Deyimlerimiz*, Eğiten Kitap Yay., Ankara 2012, s. 11.

4. Deyimlerin çoğu gerçek anlamının dışında kullanılır. Örneğin; “devede kulak” deyimini gerçek anlamının dışına çıkmıştır. Kimi deyimlerde ise kalıplaşmış sözden çıkan anlam gerçek anlamından uzaklaşmaz. Örneğin; “Çoğu gitti, azı kaldı.” deyimini gerçek anlamını korumaktadır¹⁰.

Deyimlerin millî değerleri yansıtan ve millî mührü taşıyan dil varlıkları olduğu görülmektedir. Deyimler, milletin söz yaratma ustalığından doğar ve kısa bir söz öbeğine koca bir dünyayı sığdırır. Deyimler ortak kültüre sahip insanların anonim değerleri olduğu için halkı ilgilendiren konularla alakalı deyimlere rastlamak mümkündür¹¹. Servi bölgesinde de deyimler çok sık kullanılır. Yörede deyimlerin Zazaca kelime karşılığı olarak kavı, vate, vateyê verinon, tebir gibi sözcükler kullanılır. Yöre halkı deyimleri sözü güçlü kılmak için kullanır, konuşma esnasında hazırlık yapmadan konuşmanın akışı içinde olduğu gibi aktarır. Bölgede kullanılan deyimlerden bazıları Türkçe deyimlerle benzerlik gösterirken bazıları da Zazacanın konuşulduğu diğer bölgelerde bile bilinmeyen tamamen yöreye has ve hikâyeleri olan deyimlerdir. Aşağıda bölgede sıkça kullanılan deyimlerin Zazacası ve Türkçe karşılıkları yazılmıştır.

1. **Adır kewto zerrê yi:** İçine ateş düştü.
2. **Adır kewtiş keyê yi:** Evine ateş düşmek. Mal mülkün elden gitmesi, sevdiklerini kaybetmek, perişan olmak anlamındadır.
3. **Adır kewto qinê yi:** G...ateş düşmüş. Çok telaş eden, yerinde duramayanlar için kullanılan bir deyimdir.
4. **Aqıl sarı ra girewtiş:** Aklını başından almak.
5. **Belayê xu sawit şari ra:** Millete bela olma
6. **Binê ina qal çino:** Bu sözün aslı astarı yoktur.
7. **Ciğêrê kesi helna:** Ciğeri erimek, içi yanmak, çok dertlenmek.
8. **Çene kerdış:** Çene çalmak, çok konuşmak.
9. **Çem u çem şiyayış:** Boşu boşuna gitmek, çalışmasının zayı olması.
10. **Çimê yi birnayış:** Gözü kesmek, yapabileceğine inanmak.
11. **Ez xeyr tı selamet:** Ben hayır, sen selamet. İş bittikten sonra alakayı kesmek, herkes kendine yoluna gitmesi anlamında kullanılır.

¹⁰ Aksoy, s. 38-43.

¹¹ Elaltuntaş, s. 426.

- 12. Ga Zımagıc o, dızd Zımagıc o, şade Zımagıc o**¹²: Öküz Zımaglı, hır-sız Zımaglı, şahit de Zımaglıdır.
- 13. Fış tedı nivındena**: Sır saklayamamak
- 14. Gureyê xu eşto pey gastari**: İşini sağlama almak.
- 15. Ina ko ma ser umeya kergonê Wişkala ser niomeya**¹³: Bu bizim ba-şımıza gelen, Wişkala'nın tavuklarının başına bile gelmemiştir.
- 16. Rızqê imser sê par o**: Bu senenin rızkı geçen seneki gibidir.
- 17. Rıyê xu siya kerdış**: Yüzü kara olmak. Ayıplarının ortaya çıkması, utanılacak duruma düşmek.
- 18. Rısiya biyayiş**: Yalancı olmak.
- 19. Sê fisa şeytoni**: Şeytan os... gibi. İşleri rast giden, çok şanslı olanlar için kullanıldığı gibi bir yerinde duramayan çok gezenler için de kul-lanılır.
- 20. Sê herê Mih İbremi**¹⁴: İbrahim oğlu Mehmet'in eşeği gibi. Kârı zara-rından az olmak, boşa çabalamak anlamındadır.
- 21. Simer parin imser vay dono**: Geçen yılın samanını bu yıl savuruyor.
- 22. Şeytoni ra vono weta şu**: Şeytana sen kenara çekil, diyor. İşlerinde şeytani bile geçen, çok uyanık.

3. Alkışlar, Kargışlar

Alkışlar, iyi dileği ve dolayısıyla iyiyi güzeli yansıtan sözlerdir. Kargışlar ise kötü dileği dolayısıyla kötüyü, çirkini ve öfkeyi yansıtan sözlerdir. Türk dünyasında alkış ve kargış olarak kabul gören bu sözcükler, günümüz Tür-kiye Türkçesinde dua ve beddua kavramlarıyla karşılanmaktadır. Genellikle birlikte değerlendirilen bu iki kavramdan alkış, iyiyi ve güzeli yansıttığı için kötüyü ve çirkini yansıtan kargışa göre daha çok dikkat çekmektedir¹⁵.

Sözlü Türk edebiyatında alkış ve kargışlar çok fazla görülür, fakat yete-rince incelenmemiş örnekler arasındadır. Bu sözlerin bir halk edebiyatı türü

12 Zımag: Bahçebaşı köyü

13 Wişkala, Bahçebaşı köyünün mezrasıdır. Rivayete göre Wişkala'da aşırı kuraklıktan dolayı köyün su kaynakları kurur ve köyün tavukları susuzluktan telef olur. Yöre halkı başına gelen kötülükleri bu olaya atıfta bulunarak durumun vahametini bu deyimle ifade eder.

14 İbrahim oğlu Mehmet eşeğini komşusuna bir hafta için kiralar. Komşu eşeği götürür fakat eşek çok yem yer az yük taşır. Bir hafta sonra eşeği getirip İbrahim oğlu Mehmet'e eşeğin kira bedelinden fazla yem yediğini ve sahibinin kendisine borçlu olduğunu söyler.

15 M.Öcal Oğuz vd., *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara 2013, s.214-217.

olup olmadığı da tartışılmaktadır. Halk edebiyatı araştırmalarının önde gelen isimlerinden Pertev Naili Boratav da “100 Soruda Türk Halk Edebiyatı” adlı eserinde alkışlar ve kargışları iki gruba ayırır. Birinci gruba girenleri konuşmayı süslendiren ve sık kullanılan kısa kalıplar şeklinde olduğunu ve bunları “halk edebiyatı türü” olarak değerlendirmenin yersiz olduğunu ifade eder. “Allah muradını versin!, Tuttuğun altın olsun, alkışlara; İnim inim inleyesin!, Allah belanı versin!, Muradına ermeyesin! kargışlara örnek olarak gösterilebilecek beylik söz kalıplarındır.” İkinci gruba girenleri ise küçücük sanat yapıtları olarak kabul eder ve “koygunluğunu anlatımdaki özenilmişlikten, imge, düşünce ve çağırışım buluşlarındaki başarıdan alanlardır.” şeklinde tanımlar. Bunlara; “Yat, baş ucunda bul; kalk, ayak ucunda bul! Yiğit arkan yere gelsin!” alkış ve kargışlarını örnek verir¹⁶.

Alkış ve kargışlar ister bir edebi tür olarak değerlendirilsin ister ifadeyi süsleyen ve anlatımı güçlü kılan dil unsuru olarak kabul edilsin, toplumun yaşanan olaylara ve durumlara tepkisini gösteren, inançlarını yansıtan önemli birer folklor unsuru olduğu açıktır. Toplum çektiği acılar, uğradığı haksızlıklar, gördüğü zulüm karşısında öfkesini dile döker, belayı ve cezayı genelde yaratıcıdan diler. Gene hoş olaylar ve durumlar karşısında da toplum tepkisiz kalmaz ve en güzel dileklerin, iyiliklerin gerçekleşmesi için Allah’tan yardım ister.

Servi bölgesinde yaşayan halk dinine bağlıdır. Yaşadığı iyi ve kötü olaylar, durumlar karşısında Allah’a sığınır ve ondan yardım diler. İyilikler karşısında halk hayır duada bulunur. Kötülük karşısında da halk Allah’a sığınır ve mağduriyetini dile getirerek hakkının alınmasını ister. Bölgede alkışlar için dua kavramı kullanılırken, kargışlar için Zazacada bedduaya karşılık gelen “zewt” kavramı kullanılır.

3.1. Alkışlar (Dualar)

Servi bölgesi halkının dinî inançlarına sıkı sıkıya bağlı olduğu bilinmektedir. Halk, dinî inancı gereği yaşanabilecek her türlü olay ve durum karşısında aczini bilip dualar eder ve Allah’a sığınır. Bölge insanı dualarında kendileri, sevdikleri ve iyilik gördükleri muhatapları için Allah’tan iyilik güzellik vermesini; yaşanabilecek bela ve musibetlere karşı Allah’ın korumasını dilerler. Bölgede duanın dönüştürücü gücüne inanılır. Özellikle Allah’a sevgili olduğuna inanılan kişilerin ve yaşlıların duaları çok önemsenir ve bu duaların kabul edileceğine inanılır. İnsanlar bu kişilerden, hastalıktan kurtulmak, evlenmek, çocuk sahibi olmak, mal mülk edinmek gibi durumlar için kendilerine dua etmelerini isterler.

16 Pertev Naili Boratav, 100 soruda Türk Halk Edebiyatı, Gerçek Yayıncıları, İstanbul 1969, s. 136.

Bölgede farklı kesimler ve durumlar karşısında yapılan dualar da farklılık kazanır. Örneğin çocuklar için yapılan dualar, gençler ve yaşlılar için yapılan dualardan daha farklıdır. Gene evlenecek çiftler için yapılan dualar, aile, yolculuk ve uğurlama, sofraya ve bereket için edilen dualar farklılık arz eder. Yapılan bu duaların geneli kalıplaşmış söz özelliği taşır. Bu da bölgede dua etme kültürünün çok eskilere dayandığını gösterir.

Aşağıda yörede derlenen duaların Zazacası ve Türkçe karşılıkları yazılmıştır:

1. **Alla aya dınya dı tu umbazê Hezreti Musa biko:** Allah seni öbür dünyada Hz. Musa'ya arkadaş etsin.
2. **Alla bereketê Xelil İbrahim sofrayê şıma bido:** Allah sofranıza Halil İbrahim bereketi versin.
3. **Alla kêmoni, şıma nido:** Allah eksiklik, yokluk göstermesin.
4. **Alla keyê şıma awo ko:** Allah evinizi bereketlendirsin.
5. **Alla tu umbazê Hezret Xızır biko:** Allah seni Hz. Hızır'a arkadaş etsin.
6. **Alla tu verdo:** Allah seni bağışlasın.
7. **Alla yewê şıma hınzar uk:** Allah birinizi bin etsin.
8. **Destê tu zergun ib:** Elin bereketli olsun.
9. **Hem dınya dı hem exret dı tı holi vini:** Hem dünyada hem ahirette iyilik göresin.
10. **Homay qıconı tu şay biko:** Allah çocuklarını(aileni) şen kılsın.
11. **Homa(Alla) şıma ra razi bo:** Allah sizden razı olsun.
12. **Homay tu şay biko:** Allah seni sevinçli, mutlu etsin.
13. **İnşalla şıma derd u ax nivini:** İnşallah dert, ah görmezsiniz.
14. **İnşalla tı tengi nivini:** İnşallah darlık görmezsin.
15. **Ma kêmmo, Alla bızêdino:** Biz azalttık, Allah arttırsın.
16. **Tı çırayı feqirê nivini:** Hiçbir zaman fakirlik görmeyesin.
17. **Tı şı serê kera tu ri zergun bo:** Taşın üstüne gitsen de senin için yeşillensin, bereketlensin.

18. Tı tun/day bıxebeti zaf bori: Az çalışasın, çok kazanasın.

19. Tı zengin dınya u exreti piya bi: Hem dünya hem de ahirette zengin olasın.

20. Wa bextê tu akerde bu: Bahtın açık olsun.

3.2. Kargış (Beddua)

Kötü dilekte bulunmak olarak niteleyebileceğimiz beddua, Farsça bed (kötü) ile Arapça “dua” sözcüklerinden meydana gelmiş ve “kötü dua” anlamında Türkçeye geçmiştir¹⁷.

Servi bölgesindeki Zazalar, duayı Arapçadan olduğu gibi alırken beddua için Zazaca “zewt/zewte” sözcüğü kullanılır.

Beddualar da dualar gibi inanç eksensidir. İnsanlar dualarda olduğu gibi beddualarda da acizliğini kabul eder ve her şeyin mutlak hâkimi olan Allah’tan yardım diler. Beddualar haksızlığa uğramış, zulüm görmüş, çaresiz kalmış insanların hakkının alınıp rahatlamak amacıyla söyledikleri ve muhatapları için Allah’tan kötü dileklerde bulunduğu sözlerden oluşur. Beddualarda ceza Allah’tan beklenir ve doğadaki kötü varlıkların, durumların, yaşanmış kötü olayların muhataplarına musallat olması istenir. Bu sözler de dualar gibi genellikle kalıplaşmış sözlerdir. Beddualar da dualar gibi yüz yıllar boyunca söylenegelmiş ve halkın geçmişinden izler taşır. Böylece kalıplaşmış beddualardan toplumun düşmanlarını, korkularını, farklı olaylara bakışını öğrenmek mümkündür.

Bölgede söylenen beddualarda her ne kadar muhataplar için kötülükler istense de bazen bunun gerçekleşmesi istenmez. Kızgınlık anında ebeveynler çocuklarına, kardeş kardeşine, gelin kaynanasına, komşu komşusuna beddua eder. Bu beddualar genellikle öfke ile söylenmiş sözlerdir. Kırgınlık, kızgınlık, sitem gibi hâller ifade edilirken kullanılır.

Bölgede derlenen beddualarda muhatabın, kötü davranışının karşılığını veya cezasını bulma dileği ifade edilir. Zulüm, baskı, şiddet ve haksızlıklar karşısında çaresiz kalan kişi durumu Allah’a havale eder ve hakkının alınmasını bekler. Bu beddualar dinmeyen bir öfke durumunun neticesi olarak çok sert ve kırıcıdır. Kişi beddua ederek kendisine kötülük yapanların büyük fenalıklara, musibetlere uğramasını umar. Böylece hakkının alınacağına ve rahatlayacağına inanır.

17 Oğuz vd., s. 215.

Bölgede halk arasında çok sık kullanılan beddualardan bazıları şunlardır:

1. **Adır bıko keyê şıma:** Evinize ateş düşsün.
2. **Alla keyê şıma bixerepno:** Alla yuvanızı yıkınsın.
3. **Alla tu mı ra bıgero:** Allah seni benden alsın.(Ölesin)
4. **Destê tu bıqerefyo:** Elin kırılınsın.
5. **Destê tu wışk bo:** Elin kurusun. Elinin değdiği her şey kurusun.
6. **Doğız bıdu tu ri:** Kanser vursun sana.
7. **Çımê tu bıteqo:** Gözün patlasın, kör olsun.
8. **Çımê tu kori bo:** Gözün kör olsun.
9. **Homay tu nigero:** Allah seni almaya.
10. **İnşalla vırı tu ri do:** İnşallah yıldırım sana vurur.
11. **İnşalla warê tu çini bo:** İnşallah sahip çıkanın olmaz.
12. **Lınga tu bıqerefyi:** Ayağın kırılınsın.
13. **Tı bıfatesi:** Çatlayasın.
14. **Tı borê tı teber nikeri:** İnşallah yersin ama çıkaramazsın.
15. **Tı geber bibi:** Geberesin.
16. **Tı qızılqurt bori:** Kızılqurt yiyesin.(Ölümçül bir ot)
17. **Tı murad nivini:** Muradını görmeyesin.
18. **Tı muradê xu şay nibi:** Kısmetinle mutlu olmayasın.
19. **Tı pay ra cılk bı:** Ayakta damlatasın.(aşırı ishal durumu).
20. **Tı rayer ra agêr nagêr ra şır:** Yolda gidip gelesin, yolunu bulamayasın.
21. **Tı xeyr xu ra nivini:** Kendinden hayır görmeyesin.
22. **Tı zıqım bori:** Zıkkım yiyesin.
23. **Wa gurmala qol tu ri do:** Çingiraklı yılan sana soksun.
24. **Wa tofon tu ri do:** Tufan vursun sana, başına büyük bela gelsin.
25. **Wucexa tu kor bo:** Ocağın kör olsun, sönsün.

SONUÇ

Bu çalışmada, Servi bölgesinde konuşulan Zazacanın kalıplaşmış sözlerden atasözleri, deyimler, alkış ve kargışlar derlenmiştir. Bu ifadelerden hareketle bölge halkının yaşam tecrübesi, inanış ve olaylara yaklaşım tarzları hakkında bazı ipuçları verilmiştir. Çalışmada görüldüğü üzere bölge folkloru, kalıplaşmış sözler bakımından zengindir. Bu durum, Zaza kültürünün tarihselliğinin anlaşılması açısından önemlidir.

Derlenen atasözleri, bölge halkının hayata dair tecrübelerini estetik bir eda ile olay ve durumlara yansıttığını; deyimler ise Zaza dilinin zenginliğini, halkın düşünüş tarzını ve günlük hayatta dili ne denli akıcı kullandığını ortaya koymuştur. Ayrıca bu atasözleri ve deyimlerden hareketle Servi bölgesinin farklı kültür ve toplumlarla (Kürt, Türk, Fars) güçlü bağlar taşıdığını, bu durum, bölgenin folklorunun şekillenmesinde bölgelerarası kültürel alışverişin etkili olduğunu gösterir.

Alkış ve kargışlar, İslam dininin bölge halkı üzerindeki etkisini, halkın dünya ve ahiret hakkındaki düşüncelerini, olaylar ve durumlar karşısında taşıdığı tavırları ortaya koyma noktasında önemlidir. Bölge insanının Allah'a sığınma veya ondan yardım bekleme konularında hassas olduğu, gücünü aşan durumlar karşısında dinî referanslara iltica ettiği anlaşılmaktadır.

Zaza dili ve kültürünün en önemli dil unsurlarından biri olan kalıplaşmış sözlerin yazıya geçirilmesi, unutulmaya yüz tutmuş sözlü kültür ürünlerinin gelecek nesillere aktarılmasının yanı sıra konuyla alakalı yapılacak diğer çalışmalara cüz'i de olsa katkı sağlaması bakımından önemlidir.

KAYNAKÇA

- AKALIN, Şükrü Hâluk vd., *Türkçe Sözlük*, TDK Yay., Ankara 2011.
- AKSOY, Ömer Asım, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 1 Atasözleri Sözlüğü*, İnkılap Yay., İstanbul, 1988.
- AKYALÇIN, Necmi, *Türkçemizin Anlamsal Zenginlikleri Deyimlerimiz*, Eğiten Kitap Yay., Ankara, 2012.
- BORATAV, Pertev Naili, *100 soruda Türk Halk Edebiyatı*, Gerçek Yay., İstanbul, 1969.
- ELALTUNTAŞ, Ömer Faruk, *Türk Kültüründe Siyaset-Halk Edebiyatı İlişkisi*, Sonçağ Yay., Ankara, 2018.
- OĞUZ, M. Öcal vd., *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2013
- PALA, İskender, *Atasözleri Sözlüğü*, LM Yayınları, İstanbul, 2002.